

**OSMANLIDA MADENCİLER, MADEN HUKUKU VE
MADENCİLİK SEKTÖRÜNDE YAŞANAN PROBLEMLER**

***MINERS IN THE OTTOMAN MINING LAW AND
PROBLEMS IN THE MINING INDUSTRY***

Öğr. Gör. Dr. Metin GÜNAY

Cumhuriyet Üniversitesi, Zara Ahmet Çuhadaroğlu Meslek Yüksekokulu
ORCID ID: 0000-0003-0530-3185, metineyolla@gmail.com

ABSTRACT

Anatolia, the cradle of civilizations, has a rich cultural history as well as rich underground resources. One of the most important features that makes Anadolu, which has this cultural richness by hosting many civilizations from the past to the present, valuable is the diversity in its underground resources. The influence of the mines on the construction of the Anatolian civilization by the people who settled here is undeniable. The Ottoman State used these natural riches for many years. However, in the last hundred years of the Ottoman State, there have been some crises in the mining sector, as in every field. In this study, miners, mining law, and mining management and the problems experienced in the mining sector in the Ottoman State will be summarized and some suggestions will be made about today's mining activities in the light of past experiences.

Keywords: Business History, Mining Management in the Ottoman State, Miners in the Ottoman State, Mining Law in the Ottoman State.

ÖZ

Medeniyetlerin beşiği olan Anadolu zengin bir kültürel geçmişe sahip olmasının yanısıra zengin yeraltı kaynaklarında sahiptir. Geçmişten günümüze birçok medeniyete ev sahipliği yaparak bu kültürel zenginliğe sahip olan Anadolu'yu değerli kılan en önemli özelliklerinden birisi de yeraltı kaynaklarındaki çeşitliliğidir. Burada yerleşik olan insanların Anadolu medeniyetini inşa etmesinde madenlerin etkisi yadsınamaz. Osmanlı Devleti'nde bu doğal zenginlikleri uzun yıllar boyunca kullanmıştır. Ancak Devlet-i Aliyye'nin son yüzyılında her alanda olduğu gibi madencilik sektöründe de birtakım bunalımlar yaşanmıştır. Bu çalışmada Osmanlı'da madenciler, maden hukuku, ve maden işletmeciliği ile maden sektöründe yaşanan problemler özetlenecek ve geçmişte yaşanan tecrübeler ışığında günümüzdeki madencilik faaliyetleriyle ilgili birtakım önerilerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: İşletme Tarihi, Osmanlıda Maden İşletmeciliği, Osmanlıda Madenciler, Maden Hukuku.

1. Giriş

Türkler “örs ve çekicin surlarını bütün milletlerden önce keşfetmişlerdir” (Topkaya ve Bircan, 1968 170). Kavimler göçü ile Orta Asya'dan Anadolu'ya, Anadolu'dan Karadeniz'in kuzeyine, Avrupa'ya, Orta Doğu'ya ve Kuzey Afrika'ya yayılırken bu surları beraberlerinde getirmiş, bir taraftan yaşadığı toprakların zenginliklerinden istifade ederken diğer taraftan bu zenginlikleri kullanarak yaşadığı toprakları ihya etmişlerdir.

Madenler, milletlerin ve uygarlıkların hayatında en önemli zenginliklerden ve faaliyet alanlarından biridir. Osmanlı Devleti'nde de sivil ve askeri alandaki etkinliğin en temel belirleyicileri arasında madencilik faaliyetleri yer almaktadır (Öcal, 2018, 189; Tızlak, 1996, 703). Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu topraklar zengin maden rezervlerini ihtiva eden bir coğrafyada bulunmaktadır. Fetih hareketleriyle genişleyen bu topraklar maden sahalarının ve çeşitliliğinin artmasına sebep olmuş, madencilik faaliyetleri Osmanlı ekonomisinin önemli bir parçası haline gelmiştir. Buna bağlı olarak madencilik mevzuatı devrin ihtiyaçlarına göre tanzim edilerek güncellenmeye çalışılmıştır (Yüksel ve Üner 2019 473).

Anadolu'daki madencilik faaliyetlerinin Osmanlı'dan çok önce, günümüzden 9000 bin yıl öncesine dayandığı, metallere ilk defa bu bölgede keşfedildiğini bilinmektedir. Dünyada madenin ilk kez ateşle tanıştığı, eritilerek bu madenlere şekil verildiği yer günümüzde İzmir yakınlarında bulunan Sardes şehridir (Topkaya ve Bircan, 1968, 170). Bir coğrafyacı olan Strabon, Doğu Anadolu'daki altın yataklarından ve bugünkü Çanakkale ili çevresinde çıkarılan değerli madenlerden söz etmektedir. Troya ve Astrya şehirleri o dönemde madenlerin çıkarıldığı ve işlendiği şehirlerdir. Yine birtakım belgelerde Kral Midas'ın hazinelerinden, Lidya Kralı Krezüs'ün altınlarından bahsedilmektedir. Benzer şekilde Erzurum'da ve Trabzon'da değerli cevherlerin çıkarıldığı ve yüzlerce yıl boyunca işlendiği bilinmektedir (İzmir, 1944, 214-215). Milattan önce, Hititler, Frigler, Medler ve Persler ile milattan sonra Romalılar, Danişmentler, Selçuklular ve Osmanlılar Anadolu'nun değişik bölgelerinde madencilik faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Arkeolojik bulgulara göre, Anadolu'nun farklı bölgelerinde doğaltaşlar, kil ve kaolen kaynakları ile altın, demir, kurşun, çinko, bakır gibi metalik madenler işletilmekte ve madencilik faaliyetleri sürekli gelişme göstermektedir (Ayaz, 2012).

Osmanlı Devleti'nin kurulması, Anadolu ve Rumeli'de hakimiyet sağlaması ile madencilik faaliyetleri gelişmiş, Amerika'nın keşfi ile bu yeni kıtadan Avrupa'ya akan ucuz madenler sayesinde görece olarak Osmanlı madenlerinin işletme giderleri ve maden fiyatları artmış, Avrupa devletleriyle rekabet edemeyecek bir duruma gelmişlerdir. Bu sebeple birçok madende üretim durdurulmuştur. Bununla birlikte 19. yüzyıl Osmanlı ekonomisinde madenlerin öneminin yeniden arttığı bir yüzyıl olmuştur. Rumeli bölgesinde yaşanan toprak kayıpları, bu bölgedeki zengin maden ocaklarının nitelikli işgücünün de kaybedilmesine sebep olmuş, buna bağlı olarak Anadolu'daki madenler askeri ve ekonomik açıdan daha stratejik bir konuma yükselmiştir. Bir diğer sebep ise Batılı devletlerin Osmanlı madenlerine olan talebinin artmasıdır. Artan talep yeni araştırmaların yapılması ve yeni maden ocaklarının açılmasına, madencilik mevzuatında değişiklikler yapılmasına yol açmıştır (Özbay, 2003, 47). Her ne kadar sektörde yaşanan birtakım problemler olsa da Osmanlılar kalay hariç, diğer tüm madenler konusunda kendi kendisine yeten bir durumdadır (Tızlak, 1996, 717).

Anadolu coğrafyasında var olan kültürel birikim, arkeolojik kazılardan elde edilen bulgular, yüzlerce çeşit farklı cevhere sahip madenlerden işletilen binlerce maden ocağının varlığı ülkemizdeki maden zenginliğini gözler önüne sermektedir. Uzun zamandır işletilmesi sebebiyle bu maden rezervleri tükenmiş ya da azalmış olabilir. Geçmişte işletilen ve kapatılan maden ocaklarının ekonomik olarak işletilmesi günümüzde mümkün olabilir. Bunlara ek olarak henüz hiç ulaşılamamış maden yatakları da mevcut olabilir.

Madencilik sektörü lokomotif bir sektör olup, sanayi başta olmak üzere tüm sektörler üzerinde etkin bir konuma sahiptir. Diğer sektörlerin varlığı sürdürebilmeleri için gerekli olan hammaddeler ve yarı mamuller maden sektörünün sağlıklı çalışmasına ya da ihtiyaç duyulan madenlerin temin ve tedarikinde bir problem yaşanmamasına bağlıdır (Kartalkanat, 1990, 65).Devlet hazinesi için önemli bir gelir kaynağı olan madencilik faaliyetleri (Tızlak 1996 703) ülkeye döviz girdisi sağlayan ve her türlü endüstrinin temeli olan (İzbırak, 1944 213) stratejik bir sektördür.

Maden kaynaklarına sahip olmak, bu kaynaklardan hammadde, yarı mamul ve mamuller üretmek ve bunları hem ulusal hem de uluslararası pazarlarda satabilmek, ülkelere döviz kazandırmasının yanı sıra ülkelerin gelişmişlik düzeylerini artıran, vatandaşların refahını ve kalkınmayı temin eden en önemli unsurlarından birisidir (Kartalkanat, 1990, 65).

Ülkemiz dünyadaki 90 çeşit madenin 77'sini topraklarında barındıran, yer altı zenginlikleri ile birlikte sahip olduğu stratejik konumu ile inanılmaz bir madencilik potansiyeline sahiptir (Küçük, 2019). Ancak ülkemizin sahip olduğu bu potansiyelin yeteri kadar değerlendirildiğini söylemek mümkün değildir. 2021 yılında tüm ihracatımız 213,648 milyar dolar iken maden ihracatımızın yalnızca 5,568 milyar dolar olması, diğer bir ifadeyle, Türkiye'nin ihracatında madencilik sektörünün payının sadece %2,61 olması (Gençbay ve Dinlen, 2022) bu durumu bütün açıklığı ile göstermektedir. Ülkemizin sahip olduğu maden stoku ve çeşitliliği ile kıyaslandığında, sektörden elde edilen ihracat gelirinin oldukça düşük olduğunu söylemek mümkündür.

Bu çalışmada, Osmanlı Devleti'nin Anadolu'daki madencilik faaliyetleri, madencilerin çalışma hayatı ve maden işletmelerinin yönetim organizasyonu ile ilgili bilgiler verilerek madencilik sektöründe yaşanan sorunlardan bahsedilecek ve günümüzdeki madencilik faaliyetleriyle ilgili birtakım önerilerde bulunulacaktır. Madencilik faaliyetlerinin çok çeşitli olması sebebiyle bu çalışmada sadece galeri tipi üretim yapılan metalik madenler (altın, gümüş, bakır, kurşun krom vb. madenler) özelinde bir çalışma yapılmıştır.

2. Osmanlı Devleti'nde Madencilik Hukuku

Madenler Osmanlı Devleti'nin en önemli gelir kaynakları arasında yer almaktadır. Ancak 19. Yüzyılla birlikte Osmanlı Devleti'nde yaşanan idari, askeri ve mali problemler devletin bütün kurum ve faaliyetlerini etkilediği gibi önemli bir sosyal ve iktisadi faaliyet alanı olan madencilik sektörünü de etkilemiştir. Osmanlı Devlet ricalinin madencilik sektöründeki değişen rekabet koşullarına uygun olarak madencilik mevzuatını hızlı ve etkin bir şekilde güncelleyememesi sektördeki çöküşü hızlandırmıştır (Bayartan, 2008, 137).

Osmanlı'da üç tür maden işletme usulü vardı. Bunlar;

- Doğrudan doğruya bir madenin devlet tarafından işletilmesi
- Devletin desteği ve kontrolü altında, madenlerin bir kısım madenciler tarafından işletilmesi: Bu yöntemde devlet madenin başına idari ve mali açıdan özerk bir "emîn" atar, madenin işletilmesi için bu emin kişiye sermaye verir ve madenin yönetimini bu kişi üzerinden sağlar.
- Madenlerin kira veyahut ihale ile işletmecilere verilmesi: Madenler ihale edilmek suretiyle ya da parası peşin olmak üzere, kiraya verilmek suretiyle profesyonel kişiler tarafından işletilebilirdi. Bu yöntem daha çok devletin mali açıdan zor duruma düştüğü son dönemlerde tercih edilmiştir (Kartalkanat, 1990, 67; Yüksel ve Üner, 2019, 477).

Osmanlı'da maden hukuku alanında ilk düzenleme 1858 yılında çıkarılan "Arazi Kanunnamesi" olarak bilinse de 1942 yılında Neşet Çağatay tarafından yayımlanan

doktora tezinde, Osmanlı Devleti'nin Avrupa kısmındaki arazilerde bulunan bir kısım madenin teftişi sonucunda 16 sayfalık ve oldukça ayrıntılı bir raporun hazırlandığı, raporun tanzim tarihinin ise 1497 yılı olduğu görülmektedir. Bu rapora istinaden maden Osmanlı madencilik hukukun daha eski tarihlere uzandığı görülmektedir (Kartalkanat, 1990, 66).

1858'den önce madenlerin çoğu emanet usulü ile devlet tarafından işletiliyordu. Çünkü bu madenlerin çoğu kârlı değildi ve sadece devletin ihtiyacını karşılamak maksadıyla zararına da olsa üretim yapılıyordu (Tızlak, 1996, 704-705). 1858 yılında çıkarılan "Arazi Kanunnamesi" müstakilen madenler hakkında bir düzenleme içermiyordu. İlgili kanunnamenin yalnızca 107. maddesinde dolaylı olarak maden istihsalini ilgilendiren bir düzenleme vardı ki bu düzenleme madenlerin mülkiyeti ile ilgiliydi.

1858 yılında yürürlüğe giren Arazi Kanunnamesi 'ne kadar Osmanlı Devleti'nde madenler sadece vergiye tabi olan kuruluşlar olarak varlığını sürdürmekteydi. Bu kanunname ile ister devlete isterse halka ait olsun bütün araziler madenler açısından tasnif edilmiş, arazinin mülkiyetine ve arazide bulunan madenin cinsine göre devletin tasarruf yetkisi hükme bağlanmıştır. Arazi Kanunnamesine göre madenler yönüyle topraklar beş farklı kategoriye ayrılmıştır; (Özdingiş, 2004, 41; Yüksel ve Üner, 2019, 477; Taştekin, 2020, 1005);

- Arazi-i memlûke: Herhangi bir kişinin mülkü olan bir arazide bulunan madenler prensip olarak mülk sahibine aittir. Arazi sahibi ile madeni bulan kişilerin farklı olması halinde bu kişilerin aralarında anlaşmaları gerekir. Bu tip bir madende diğer bir hak sahibi de devlettir. Öşür ve haraca bağlanarak bir kişinin mülkü halinde bulunan altın, gümüş, demir, bakır ve cıva gibi "eritmeye ve ateşle yumuşatılmaya elverişli" olan madenlerin beşte biri devlete kalan kısmı arazi sahibine (madeni bulan başkası ise aralarındaki anlaşma gereğince arazi sahibi ve madeni bulana) aittir. Eğer bulunan maden ısıtmaya ya da eritmeye uygun değilse (kömür, yakut, zümrüt, alçı vb.) bu durumda bulunan madenin tamamı arazi sahibine ait olacaktır.
- Arazi-i mirîye: Devlete ait olan arazilerdir. Her ne surette ve her kimin tasarrufunda olursa olsun, miri arazilerde bulunan her türlü maden devlete aittir. Madeni kimin bulduğu ya da bulunan madenin ne çeşit bir maden olduğunun önemi yoktur.
- Arazi-i mevkufe: Osmanlı Devleti'nde oldukça yaygın kurumlardan olan vakıflara ait arazilerdir. Bu tip araziler "arazi-i mevkufe-i sahiha" ve "arazi-i mevkufe-i gayri sahiha" olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Arazi-i mevkufe-i sahihada sınırları içerisinde bulunan ve istihsal edilen madenler ait olduğu vakfa, arazi-i mevkufe-i gayri sahihada bulunan madenler ise miri arazideki gibi devlete aittir.
- Arazi-i metruke: Hiç kimsenin özel mülkü olmaksızın kamunun kullanımına terk edilmiş olan arazidir. Metruk araziler genel olarak halka veyahut bir beldeye tahsis edilmiş olabilir. Her halükârda bu arazilerde çıkarılan madenlerin beşte biri devlete, geri kalan payı ise işletene aittir.
- Arazi-i mevat: Hiçbir kimsenin tasarrufunda olmayan ve kendisinden de istifade edilme imkanı bulunmayan "ölü" arazilerdir. Tıpkı metruk arazilerde olduğu gibi mevta olan bu arazilerde devlet beşte bir hak sahibidir. Geri kalan kısım madeni bulan veya işleten kişiye aittir.

1858 yılında çıkarılan bu kanunname arazilerin tasnifini ve bu arazilerden devletin elde edeceği vergi ya da sair gelirleri düzenliyordu. Yalnızca madencilik faaliyetlerini konu alan ilk müstakil hukuk metni 1862 yılında yürürlüğe giren "Maadin Nizamnamesi"dir. Maadin Nizamnamesi'ndeki eksik olan ya da değiştirilmesi gereken birtakım hususlar, ihtiyaçlar çerçevesinde, 1872, 1887 ve 1906 yıllarında çıkarılan farklı nizamnamelerle tadil edilmiştir (Kartalkanat, 1990, 66).

1861 tarihli Maadin Nizamnamesinde, maden ocaklarının açılması ve madenlerin çıkarılması, madenlerde vergilendirme, maden sanayi ve maden mühendislerinin çalışma alanları ve yetkileri gibi hususlar düzenlenmiştir. Arazi Kanunnamesi'nden sadece üç yıl sonra yürürlüğe girmiş olmasına rağmen, Maadin Nizamnamesi'nde, madenlerin mülkiyetine ilişkin hukuki düzenlemeler oldukça dikkat çekicidir. Arazi Kanunnamesi'ndeki mülkiyet hakkı devlete, vatandaşa ya da bir vakfa aitken, Maadin Nizamnamesi'nde bir Osmanlı vatandaşı tarafından kurulmuş olan maden şirketlerine yabancıların ortak olma hakkı tanınmıştır. Ayrıca özel veya tüzel tüm yabancı kişilerin taşınmaz mal sahibi olmasına izin verilmiştir. Sadece Hicaz bölgesi bu izinden istisna tutulmuştur (Bayartan, 2008, 138). Maden hukukunda üç temel hak söz konusudur; İşletme (imtiyaz hakkı), devir (ferâğ hakkı) ve taharri hakkı (maden arama hakkı). Özellikle devir ve arama hakkı günün şartlarına uygun olarak 1869 ve 1887 de revize edilerek uygulanmaya devam etmiştir (Taştekin, 2020, 1003).

Osmanlı Devleti'nin içerisinde bulunduğu ekonomik ve idari sıkıntılar, savaşlar, isyanlar vb. zorlu koşullar ve zamanın gerektirdiği ihtiyaçlar çerçevesinde Maadin Nizamnamesi birtakım işlemler açısından yetersiz kalmış ve 1869 yılında yeni bir nizamname ile güncellenmiştir. Bu nizamname Fransızlar tarafından yayımlanan 1810 tarihli Maden Kanunu esas alınarak hazırlanmıştır. 1869 nizamnamesinde madenler, asli ve sathi madenler (yüzey madenleri) ile taş ocakları şeklinde ayrılmıştır. Asli madenlerin işletilmesinde 99 yıllık, sathi madenlerin işletilmesinde ise süresiz işletilme imtiyazı bu kanunname ile mümkün hale gelmiştir (Bayartan, 2008, 138).

1887 yılında yayımlanan maden nizamnamesi ile taş ocakları diğer madenlerden ayrılmış, bu sahaların ve çalışma şartlarının iyileştirilmesi ile madenlerin ihale yöntemleri ve birtakım vergiler bu kanunname ile düzenlenmiştir (Bayartan, 2008, 138). 92 maddeden oluşan bu nizamname birçok düzenlemenin yanı sıra madenlerden ve taş ocaklarından alınan verginin artırılmasını amaçlamaktadır (Kartalkanat, 1990, 68).

Osmanlı Devleti'nde madenlerle ilgili son hukuki düzenleme 1906 yılında çıkarılan nizamnamedir. Bu nizamname ile daha önce yayımlanmış olan nizamnamelerdeki 20 madde tadil edilmiş veya yürürlükten kaldırılmıştır. Nizamnamedeki en önemli madde, madenlerdeki taharri hakkıdır. Bu nizamnameye göre, bir kimse kendine ait bir arazide maden arayacaksa bunu bir ilmühaber ile başkasına ait bir arazide maden arayacaksa bunu ancak bir ruhsatnameyle yapabilecektir. Kendisine taharri (arama) hakkı verilen kimse, bu hakkı devrini ancak İktisat Vekâleti'nin -devralan kişinin nitelikleri uygun olması halinde- uygun görmesiyle yapabilecektir (Kartalkanat, 1990, 68).

Osmanlı Devleti döneminde hazırlanmış olan bu kanunnameler Cumhuriyet döneminde de yürürlükte kalmıştır. 1942 yılında çıkarılan 4268 sayılı "*Madenlerin Aranması ve İşletilmesi Hakkındaki Kanun*" ile Osmanlı döneminde çıkarılmış nizamnamelerdeki 16 madde yürürlükten kaldırılmış ve 17 madde kısmen değiştirilmiş olsa bile, 11 Mart 1954 tarih ve 6309 sayılı Maden Kanunu yürürlüğe girinceye kadar uygulanmıştır.

3. Osmanlıda Madenciler

Osmanlı Devleti'nde madencilik faaliyetleri bugünde olduğu gibi ocakların büyüklüğüne ve hangi cevherin çıkarıldığına bağlı olarak değişmektedir. Çalışanların sayısı, niteliği ve hangi pozisyonda çalıştıkları, madenlerin büyüklüğüne, madenlerin hangi yöntemle işletildiğine ve teknik çalışmaların yoğunluğuna göre değişmektedir. Bu sebeple akademik makalelere konu olan farklı madenlerde farklı kadroların ihdas edildiğini ve farklı pozisyonlar oluşturulduğunu görülmektedir.

(Turan, 1981)'a göre maden çalışanları "*madenci taifesi*" olarak adlandırılır ve bunlar; madeni çıkarıcılar, kal ve izabe edenler (madeni diğer unsurlardan ayırmak ve maden cevherini zenginleştirmek), nakliyeciler, madende kullanılacak olan yakacak malzemeleri

temin edenler, madenin güvenliğini sağlayan askerler ve sivillerden oluşmaktadır. Çalışanlardan, askerî sınıfa mensup olanlar, müsellemler, yörükler, topçular, emekli sipahiler madenlerde asli çalışanları oluştururken; voyvodalar, zabıtlar, martaloslar, subaşılari, bölükbaşılari ve sekbanlar ise madenlerin güvenliğinden sorumlu olarak görev yapmışlardır (Turan, 1981, 50) Özbay (2003)'a göre ise madencilere “*madenciyan taifesi*” denilmektedir. Bunlar; madenci, kömürçü, tomrukçu, ve ahenger (demirci) gibi farklı unvanları olan çalışandır (Özbay (2003, 50).

Ancak bu konuda en tafsilatlı çalışma Yüksel (1997) tarafından yapılmıştır. Maadin-i Hümayun olarak anılan Keban-Ergani madenlerini konu bu çalışmada, emanet yöntemiyle işletilen bu madenin çalışandır üç farklı kategoride değerlendirilmiştir; idari kadro, güvenlik görevlileri ve teknik elemanlar.

3.1. Maden İdarecileri: Emanet usulüyle yönetilen madenlerde üç temel idareci bulunmaktadır. Bunlar “*maden emini*”, “*maden emini vekili*” ve “*kâtip*”tir. Bu üç yönetici, emanete konu hususlarda, özellikle suiistimal ve yolsuzluk gibi konularda, diğerlerinden bağımsız olarak ilgili durumu payitahta bildirmekle mükellefti. İdari kadroda yer alan bu üç yönetici ayrı ayrı ele alınacak olup diğer idari çalışandır tek bir başlık altında özetlenecektir.

- Maden Emini: Emîn, “*kendisine güvenilen, hıyanet etmeyen, sözünde duran, vefalı; başkalarından korkmayan kimse*” anlamına gelir (TDV Sözlüğü, 1995, 111). Eminler genellikle vergi, gümrük, ihtisap ve benzeri işlerin yürütülmesinde devlet tarafından atanan yöneticilerdir. Emanet usulü ile işletilen madenlerdeki emimler, yönetilecek madenin önemine binaen, genellikle kapıkulu kökenli kişiler arasından atanmaktadır. Maden eminleri madende üretimin devamlılığını ve karlılığını sağlamak, maden işçilerini muhafaza etmek, elde edilen cevheri payitahta göndermek, her cari dönem sonunda ortaya çıkan gelir ve giderleri gösteren hesap defterlerini darphaneye göndermek ve madenler, madenciler ve madenlerin bağı olduğu yerleşim yerlerinde güvenliğini sağlamak gibi görevleri vardır.

Maden eminleri “*serbestiyet ilkesi*” ve “*ber vech-i istiklâliyet*” üzere faaliyette bulunma yetkisini haizdir. Yani maden eminleri, yönettikleri madenler ve bu madenlerin bağı buldukları yerleşim birimlerinde kısmen bağımsız bir yönetim sergilerlerdi. Madende çalışan işçilerin her türlü işleri, hukuki ihtilafları, madenlerde ihtiyaç duyulan malzemelerin temini maden eminlerinin kararına göre çözüme kavuşturulurdu. Maden eminleri, civardaki yerleşim birimlerinde görevli kadı ve örfî idare yetkililerine tabi olmaksızın bu işleri yapar, ayrıca ihtiyaç duyulması halinde maden eminleri civardaki bu görevlilerin kendisine yardımcı olmalarını talep edebilirdi.

Maden eminleri yetki sınırları içerisinde bulunan mukataaları (devlete gelir getiren kiralık arazi) ve voyvodalıkları kendi atadığı adamlar vasıtasıyla yönetir, birtakım vergilerin toplanmasında merkezi idare tarafından görevlendirilebilirlerdi.

Maden eminlerinin işlerin görülmesinde kullanılması amacıyla kendisine bir miktar sermaye verilir, ihtiyaç duyulursa bu fonlar daha sonra değişik şekillerde ikmal edilirdi. Madenin bulunduğu eyalette toplanan vergi gelirlerinin bir kısmının maden eminine tahsis edilmesi en çok bilinen yöntemdir.

- Maden Emini Vekili: Bir maden idaresine bağı olmakla birlikte asıl maden bölgesinden uzakta bulunan madenler “*vekil*”ler tarafından yönetilirdi. Maden

emini vekil olarak atanmasını talep ettiği kişi ile ilgili İstanbul'a yazılı bir müracaatta bulunur, uygun bulunan kişiler bir yıllığına bu göreve atanırdı. Vekiller performanslarına göre bu görevlerde uzun yıllar kalabilirdi. Vekiller daha önce o madende idari birimlerde çalışmış kişilerden ya da bölgedeki nüfuzlu kişiler arasından seçilirdi.

- **Kâtip:** Maden emininin maiyetinde, daimî statüde bir çalışandır. Madenlerin işletilmesinde gerekli olan yakacak malzemeler, madenlere tahsis edilen gelirlerin toplanması, kaydedilmesi, elde edilen ürünlerin kaydedilmesi ve madenle ilgili her türlü yazışmanın hazırlanması gibi görevleri vardır.
- **Diğer İdari Görevliler:** Maden emini, vekili ve katip dışında, *kethüda* (bir çeşit özel kalem müdür), *mühürdar* (maden emini adına yazışmaları mühürlemekle görevli olan kişi), *haznedar* (madenden elde edilen ürünleri ve madene tahsis edilen gelirleri muhafazadan sorumlu çalışan), *vekilharç* (maden emininin emirlerini tebliğle görevli olan çalışan), *birun ağası* (madenin ödemelerinden sorumlu çalışan), *peşkir ağası* (maden çalışanların ihtiyaç duyduğu sarf malzemelerinin temininden sorumlu çalışan), *sarraf* (madencilerinin ödemelerini gerçekleştiren kısa süreli finansman sağlayan kişiler), *çukadar* (maden emininin maiyetinden olup eminin verdiği işleri yapan kişidir), *tahsildar* (madene tahsis edilen gelirlerin tahsilinden sorumlu olan çalışandır), *şatır* (maden eminine gittiği yerlerde refakat eden, bir nevi özel koruma; eminin atanma haberini duyuran kişi), *konakçı* (maden emininin hizmetinde bulunan kişiler ile madenin güvenliğini sağlayan çalışan askerlerin iâşesini teminle görevli olan çalışanlardır) ve *tatar* (madenlerden elde edilen cevherlerin ilgili yerlere ulaştırılması hususunda görevli çalışanlardır) gibi farklı idari çalışanlar da madenlerde görev almaktadır.

3.2. Güvenlik Görevlileri: Osmanlı'da mukataalar, ister bir emin isterse mültezim vasıtasıyla idare edilsin, emirlerine asker verilmezdi. Ancak icap etmesi halinde eminler askeri yükümlülükleri karşılamakla mükellefti. Yani merkezi idarenin talep etmesi halinde eminler, asker toplamak ve ilgili yerlere götürmek ya da göndermekle görevlendirilebilirlerdi. Maadin-i Hümayun'da güvenlikten sorumlu görevliler; *Serdivangân* (bir sefer ya da görev esnasında divangân bayrağını taşımakla görevli olup maiyetindeki askerlerin ulufeleri maden hazinesinden ödenirdi), *gece nazırı*, *başbuğ* (eşkıyalık faaliyetlerine karşı hazır durumda bekleyen güvenlik görevlilerinin başında bulunur), *serdar* (güvenlik ve asayiş konularında maden eminine yardımcı olur), *tüfekçibaşı* ve *delilbaşı* (maden emininin maiyetinde bulunan tüfekçibaşı piyadelere, delilbaşı ise süvarilere komuta eder), *madenci bölükbaşısı* (fiilen üretimin yapıldığı maden ocaklarında madenleri ve madencileri eşkıyalara karşı korumakla görevli, genellikle yerel halktan olan kişi) ve *kışlakçılardan* (madencilikte çalışılmayan sezon olan kış döneminde cevher fırınlarını korumakla mükellef olan görevliler) oluşmaktadır.

3.3. Teknik Elemanlar: Bu çalışanlar bizzat madenin ocaklardan çıkarılması ve işlenmesi ile görevli olan kişilerdir. Maden-i Hümayunda istihdam edilen teknik görevliler; *Maden yiğitbaşısı* (maden bölgesinde yeni maden yataklarının keşfi, hangi madenlerde üretim yapılacağı konusunda maden eminine bilgi vermek ve maden ocaklarının kontrolünü yapmakla görevli kişi), *baltacılar* (madenlerde yakıt olarak kullanılacak odunların kesiminde görevli kişiler), *kömürcübaşı* (madenlerde kullanılacak olan kömürün temini ve madene ulaştırılmasına nezaret eden kişi), *kelekçiler* (madende kullanılacak yakacakların

madene ulaştırılmasında görevli kişiler), *iskele sırtkçıları* (keleklerle Keban'a ulaştırılan yakacak malzemelerin karşı kıyıya taşınmasını temin eden görevlilerdir), *kütük ağası* (madende kullanılacak tomrukları teslim alan kişi), *kömür ağası* (madende kullanılacak kömürleri teslim alan kişi), *iskele kömürçübaşı* (kömürleri teslim alan kişilere nezaret eder), *kömür memuru* (toplanma alanından kömürü alıp iskeleye kadar getiren kömürçü ağası kömürü iskele kömürçübaşısına teslim eder; bu kişi kömürü madene ulaştırır), *dolapçılar* (madenlerde biriken cevher, su, taş, toprak gibi malzemelerin dışarı çıkarılmasında kullanılan dolapları kullanan kişiler), *ustabaşı* (cevherin çıkarılması, taşınması, gibi işlerden sorumlu olan ustabaşılar bu görevleri evlatlarına devrederlerdi. Maden emininden aldıkları sermayenin ustalara ve diğer işçilere dağıtımını yapan teknik işlerin görülmesinde en yetkili kişilerdi), *usta* (diğer bir ifadeyle hutman, ustabaşının emirleri doğrultusunda cevherin çıkarılmasından fırınlanmasına kadar tüm işlemlerde ustabaşısına yardımcı olan kalifiye çalışanlardır), *pristadlar* (cevher hazırlama konusunda mahir olan bir çeşit sarraf), kal ağası (cevherlerin fırınlanmasına nezaret eden kişiler) ve maden işçilerinden oluşmaktadır.

Yüksel (1997)'e göre, maden işçileri "*amele-i madenciyan*" olarak adlandırılmaktadır. Bunlar maden aramakla görevli iseler "*arayıcılar*", cevher kazmakla görevli iseler "*külünkzen*" veya "*taşçı*", kazıyıcıların çıkardıkları cevheri taşımakla görevli iseler "*tekneci*", "*harfiyatçı*" veya "kuyucu", cevherin izabesi sırasında fırınların yakılmasında sorumlu iseler "körükçü" olarak adlandırılırlardı.

Madenlerin olduğu bölgede bulunan köylüler maden işçisi olarak yazılır, eğer maden ocağı yeni açılmışsa diğer ocaklardan getirilen tecrübeli çalışanlar istihdam edilirdi. Maden çalışanlarının işlerine yürütme (valiler) ve yargı mensupları (kadılar) müdahale edemezdi. Maden işçilerinin arasında ya da bir maden işçisiyle başka biri arasında bir hukuki ihtilaf varsa, madencilik faaliyetlerinin kesintiye uğramaması için maden emînleri bu hukuki ihtilafları şeriat hükümlerine göre karara bağlardı (Özdingiş 2004, 41).

Madende genellikle madene yakın köylüler çalıştırılırsa da bazı durumlarda başka bölge ve ülkelerden nitelikli işgücü getirilmiştir. Çalışanlara günlük ücret (yevmiye) verilmiş, birtakım vergilerden muafiyet sağlanmış ama madene yakın bölgelerde yaşayanlar için madende çalışmak zorunlu hale getirilmiştir (Özby, 2003 48). Madenlerde verimliliğin azaldığı buna karşın maliyetlerin arttığı dönemlerde çalışanların yevmiyeleri artırılmış ve avans verilmek suretiyle işçiler gözetilmiştir (Kartalkanat, 1990, 70). 19. yy.'in ikinci yarısından itibaren sosyal amaçla kurulan yardım sadıklarından (iane-i madenciyan) madencilerin aileleri de yararlandırılmıştır. Çevre halkının sayıca yetersiz olması halinde, idari bir tasarruf ile birtakım köyler ve kazalar madene bağlanarak işçi sayısı artırılması oldukça sık görülen bir yöntemdir. Madencilere çeşitli dönemlerde sosyal destek sağlanmıştır. Madencilerin çalışma şartları ağır olup gün doğumundan gün batımına kadar çalışırlardı. Kaza ihtimalinin oldukça yüksek olduğu çalışma sahalarında madenciler çalışma şartlarındaki sıkıntılar sebebiyle sağlık sorunları da yaşamaktaydı. Madenlerin çoğunlukla yerleşim yerlerine uzak bölgelerde olması buralara intikali zorlaştırmakta, işçiler kendileri için inşa edilen barakalarda konaklamaktaydı. Bu sebeple, beslenme başta olmak üzere günlük ihtiyaçların karşılanmasında birçok zorluk yaşanmaktaydı (Özby, 2003, 49-50).

Madenlerde çalışma şartlarının düzenlenmesi, etkinlik ve verimlilik ilkeleri çerçevesinde maliyetlerin düşürülmesi ve üretim artışı sağlanması için değişik dönemlerde bazı çabalar gösterilmiştir. Galeri tipi işletmelerde elde edilen maden cevherlerinin maden ocağından dışarıya taşınması amacıyla çalışanların sadece beden gücü kullanarak cevher taşınması hem çok zor hem de çok zaman harcanan verimsiz bir yöntem olması sebebiyle maden galerilerinin içerisine taşıma işlerinde kullanılmak üzere raylar döşenmesi planlanmıştır. Mesela Ereğli madeninde bu yöntem kısmen uygulanmıştır (Özby, 2003).

4. Osmanlı Devleti'nde Maden İşletmeciliği ve Yaşanan Problemler

Osmanlı'da madenlerin işletilme yöntemleri, maden işletme hukuku vb. konularda bir takım çalışmalar mevcut olsa da maden işletmelerinin tarihi, madenlerin Osmanlı maliyesindeki yeri, Osmanlı madencilik sektöründe yaşanan sorunlar, madenlerde çalışan işçilerin çalışma şartları, madencilik usulleri ve teknolojisindeki gelişmeler, çıkarılan madenlerin sivil ve askeri alanda kullanımı (Öcal, 2018, 190) ile maden işletmelerinin yöredeki ekonomik ve kültürel etkileri gibi konularda yapılan çalışmalar yok denecek kadar azdır.

Anadolu topraklarında maden işletmeciliğinin binlerce yıllık bir geçmişe sahip olmasına karşılık 1850'li yıllara kadar işletmeciliğin oldukça iptidai şartlar ve usuller çerçevesinde gerçekleştirildiği görülmektedir. Bunun en önemli sebebi madenlere duyulan ihtiyacın hızla artması olabilir. Sanayi devrimine kadar kullanım miktarı, çeşitliliği ve alanları sınırlı olan madenlere olan ihtiyaç hızla artmıştır. Daha önce mekanik yollarla kayalardan aşınan ve akarsular içindeki kumların arasından toplanan veya yüzeysel ocaklardan çok fazla derine inmeden elde edilen demir oksit cevherlerinin küçük ve ilkel fırınlarda eritilmesi yoluyla elde edilen demir madenleri için günümüzde 10 milyon tona kadar rezerv miktarı "küçük" olarak nitelendirilmektedir (İzbrak, 1944, 215).

Osmanlı Devleti, işlenen madenlerin yurt dışına çıkarılması konusunda oldukça temkinli davranmış; altın, gümüş gibi değerli madenlerin yanı sıra, bakır, kurşun, demir gibi askeri teçhizatın üretiminde kullanılan madenlerinde bazı devletlere ihracını yasaklamıştır. Bu durum Osmanlı Devlet aklının madencilik politikalarında güçlü ve planlı bir duruşunun olduğunu göstermesi ve maden istihsalinin etkilediği sektörler hakkında bilgi sahibi olup doğru politikalar izlediğini göstermektedir (Arıkan, 1991, 297). Ancak devlet çeşitli konularda zorluklar yaşamaya başladığında bu konudaki stratejisini değiştirmek zorunda kalmıştır.

Osmanlı Devleti'nde madenler bizzat devlet tarafından işletilir ya da emanet yoluyla devlet tarafından işletirilirdi. Devlete ait madenlerin yönetimi "*maadin nazırı*"na, emaneten işletilen madenlerin yönetimi ise "*maden emini*"ne aitti. Madenlerin işletilmesinde diğer bir usul ise "*mukataa*" olup bu yolla işletilen madenler "*mültezim*"lere ihale ile verilirdi (Bayartan, 2008, 137).

Osmanlı Devleti'nde madenlerin işletilme nizamı, Balkanlar'da gerçekleştirilen fütuhathar sırasında fethedilen topraklardaki işletmecilik kuralları çerçevesinde tanzim edilmiştir. Osmanlı Devlet yönetimi, Balkanlardaki maden işletme uygulamalarından şeriata aykırı olmayan hususları aynen almış, şeriata aykırı olduğu düşünülen hususları ise şeriat hükümlerine göre düzenleyerek uygulamıştır. Osmanlıların kanuni hükümlerin tesisinde Avrupa devletlerini örnek aldığı iddiasının gerekçesi de budur (Akagündüz, 1992).

Osmanlı Devleti maden işletmeciliğinde Avrupa kanunları ve uygulamalarını örnek alarak sektörü özel müteşebbislerin çalışma yapmasına imkân sağlayacak şekilde yeniden düzenleyerek hem finansman yükünden kurtulmak hem de madenler vasıtasıyla elde edeceği vergi gelirlerinin artmasını sağlamayı amaçlamıştır. Fakat maden ocaklarının işletme imtiyazının özel sektöre geçmesiyle birlikte finansman, altyapı, bilgi ve teknolojik açıdan yetersiz olan şirketlerin Osmanlı Devleti'nin madenlerden elde etmeyi umduğu getirinin artmak bir yana, daha da azalmasına sebep olmuştur (Bayartan, 2008, 139).

Osmanlı işletebileceği madenleri ayırıyor, kalanlarını kendisine düşman olmayan devletlerin vatandaşlarına ihale ediyordu (Tızlak, 1996, 706). İşletmenin özel sektöre verilmesinin en önemli sebebi sermaye sıkıntısıydı. Bu sebeple gerekli hukuki düzenlemeler yapılarak hem gerçek hem de tüzel kişiler bazı şartları taşımak kaydıyla maden işletme imtiyazına sahip olabiliyordu. Ancak özel işletmelerinde sermaye sıkıntısı

vardı. Kendi öz kaynaklarıyla üretim yapamayan işletmeciler dışarıdan borç alıyor, işletme maliyetleri yüzünden karlılık düşüyor ve işletmeciler madenleri bırakmak zorunda kalıyordu. (Tızlak, 1996, 705).

Özellikle harp zamanı ya da harbe hazırlık söz konusu ise hem malzeme temini hem de ekonomik açıdan madenlerin işletilmesi oldukça önem kazanır, madenlerin faaliyetlerine mütemediyen devam edebilmeleri için her türlü önlem idare tarafından alınırdı. Madenlerin işletilmesinde ihtiyaç duyulan odun, kömür, odun kömürü gibi sarf malzemeleri ile çalışan işçilerin yaşları maden civarında bulunan köy ve kasabalardan temin edilirdi. Her yerleşim birimi ihtiyaç duyulan malzemelerin ne kadarlık kısmını karşılaması gerekiyorsa o nispette malzemeyi tedarik ve teslim ederdi. (Özdingiş, 2004, 41). Maden civarındaki yerleşim birimlerinde ikamet eden kişiler madende kullanılacak malzemeleri temin etmekle mükellef oldukları gibi madende çalışmaya da icbar edilirdi (Yüksel ve Üner 2019, 475). Köylülerin zorla çalıştırılması madenlerdeki üretimi ve karlılığı düşüren oldukça önemli bir etkendi.

Maden sektörünün en önemli girdilerinden olan, yakacak olarak fırınlarda kal ve izabe işlemleri için kullanılan, odun kömürü, kömür ve odunun temininde de zamanla zorluklar yaşandığı görülmektedir. Odun temin edilen ormanların tükendiği, kömürün nakliyesinin zahmetli ve pahalı olması, nakliyede modern araçların kullanılamaması sebebiyle maliyetlerin artması ve coğrafi zorluklar maden üretimini zorlaştırmıştır. Madenlerin teknik açıdan yetersiz oluşu, maden ocaklarını su basması ve bu suyun tahliyesinde zorluklar yaşanması, üretim usul ve tekniklerinin geliştirilememesi de maden üretimi için zorlaştırıcı unsurlar arasında sayılmaktadır (Saylan 2014,86-87).

Osmanlı maden üretimini olumsuz yönde etkileyen olaylardan birisi de güvenlik problemleridir. Madenlerin ve madencilerin güvenliğini sağlamak ve civardaki çetelerin saldırısından korunmak için devlet tarafından maden civarına yerleştirilen aşiretlerden ve yahut civardaki kudretli beylerden güvenlik hizmeti alınması rutin bir uygulamadır (Yüksel ve Üner, 2019, 475).

Maden sahalarının işletme imtiyazının yabancılara verilmeye başlanmasıyla birlikte birçok kişi madeni işletmek yerine ikili ilişkilerini kullanarak aldığı maden imtiyazını para karşılığı başka kişilere devretmeye başlamıştır (Kartalkanat, 1990, 69). Bizzat madenin kendisinden kar etmenin zorluğuna karşılık belirli sahalarda bulunan madenlerin çıkarılma imtiyazı alınıp satılarak kolay yoldan kar edilmiş, hatta maden imtiyazı alıp satan şirketler bile kurulmuştur. Devlet yöneticileri bunu bilmesine rağmen bu duruma ses çıkarmamış her alım satımda elde ettiği vergi geliri ile yetinmekte bir beis görmemiştir.

19. yüzyılla birlikte Osmanlı Devleti'nin aşağı çıkmaya çalıştığı savaşlar ve ayaklanmalar, özellikle Rumeli bölgesinde yaşanan toprak kayıpları, devlette yaşanan idari, askeri ve mali krizler madencilik sektörünü de etkilemiştir. Maden mevzuatının sıklıkla değiştirilmesi, mevzuatın boşluklarından faydalanılarak elde edilen imtiyazların kötüye kullanımı, dünya maden fiyatlarındaki dalgalanmalar (Amerika ve Afrika'dan getirilen ucuz madenlerin Avrupa'da kullanılması) madencilik sektörünü olumsuz yönde etkilemiştir. Uzman işgücünün yokluğu, maden yollarının yetersizliği, kış mevsiminde üretim yapılamaması gibi hususlarda madencilik sektörünün zorluklar yaşamasına sebep olmuştur. Devletin sermaye eksikliğinin yanı sıra bürokrasinin çok ağır işlemesi ve devlet görevlilerinin suiistimalleri de madencilik sektöründeki problemler arasında sayılmaktadır (Öcal, 2018, 192-199).

5. Sonuç

Madencilik ülkeler açısından stratejik bir öneme sahip olması sebebiyle hem geçmişte hem de günümüzde devlet yöneticileri tarafından hassasiyetle üzerinde durulan bir sektör olmuştur. Sanayi devriminin başlamasıyla ehemmiyeti gittikçe artan, farklı kullanım alanları keşfedilen madenler, bilim insanların çalışmaları ve teknolojik imkanların kullanılmasıyla çeşitlenmiş, endüstriyel üretim açısından vazgeçilemez bir sektör haline gelmiştir.

Güzelliği, saflığı, zarafeti ve zenginliği ifade eden doğal taşlar ve kıymetli madenler, nükleer gücü, teknolojiyi, iletişimi, sağlık sektörünü, inşaat faaliyetlerini, tarım ve hayvancılığı, hasılı günümüzde var olan ve olacak olan bütün sektörleri ve üretim süreçlerini direk ya da dolaylı olarak etkileme kapasitesine sahip olması açısından oldukça önemlidir. Bu sebeple, madenlere sahip olmak ve bu madenleri etkin ve verimli bir şekilde işletebilmek, ünlü tarih sosyoloğu İbn Haldun'un "*coğrafya kaderdir*" sözüne hayat veren; "*kaderini kendisi çizen milletlerin*" mutlak hâkim olması gereken bir sektördür.

Ulusal açıdan sahip olduğu önemin yanı sıra maden sektörü bireysel açıdan da oldukça önemlidir. Madenler işletmeciliğinin temel prensipleri olan etkinlik, verimlilik, karlılık gibi ilkelere uygun üretim yapmak, uluslararası pazarda rekabetçi olabilmek zorundadır. Osmanlı Devleti'nin klasik dönemde maden işletmeciliğinin bu şekilde değerlendirildiğini söylemek mümkündür. 19. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde ise madenler stratejik öneminden çok ekonomik önemi olan, devlete gelir getirici fonksiyonlarına binaen araçsallaştırılmış işletmeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde işletme imtiyazının yabancılara verilmeye başlanması, maden işletme ya da arama hakkı elde eden Osmanlı tebaası olsun ya da olmasın birçok hak sahibinin bu imtiyazı suiistimal etmesi, sık sık değişen maden mevzuatında bu durumu engelleyici yaptırımların bulunmaması dikkat çekicidir.

Osmanlı'da madencilik mevzuatı düzenlenirken temel husus, üretimin ve dolayısıyla gelirin artırılması olarak belirlenmiştir. Sektörde üretimin insani yönüne çok fazla ehemmiyet verilmemiştir. Maden çalışanlarına avans verilmesi, yardım sandıklarından yararlandırma, bazı vergilerden muaf tutulma vb. kolaylıklar madencilerin refahını ve mutluluğunu temin etmekten çok üretimi artırmak için yapan uygulamalardır. Madencilikle ilgili olarak 48 yılda 6 değişik nizamname hazırlanmış ve yürürlüğe girmiş olmasına rağmen Osmanlı'da çalışma hayatına yönelik ilk hukuki düzenleme olan ve "*Dilaver Paşa Nizamnamesi*" (Ereğli Maden-i Hümayun İdaresinin Nizamnamesi) olarak bilinen;

"Zorunlu çalışma gibi olumsuz kuralların yanı sıra çalışma saatlerini günlük 10 saat olarak sınırlandırması, çalışma ve dinleme sürelerinin belirlenmesi, barınma yerlerinin işveren tarafından yapılması, ücret alacaklarının diğer alacaklara göre öncelikli olmasının belirlenmesi, işçilerin toplu halde işsiz kalmalarını önlemek amacıyla işverenin işyerini kapatması durumunda önceden bildirme yükümlülüğünün olması, işçilerin önemsiz sayılabilecek hastalıklarının tedavi edilmesi, eğer ağır bir hastalık durumu söz konusu ise evlerine gönderilmesi, münavebeli çalışma".

gibi birçok düzenlemeyi hayata geçiren bu nizamnamenin sadece Ereğli havzasında uygulanmış olması; Padişah onayından geçmediği için kanunnameye dönüşmemesi Oldukça dikkat çekicidir (Yüksel, 2017).

Bir başka husus, maden çalışanlarının kabiliyetlerine bakılmaksızın madene yakın yerleşim bölgelerinde ikamet eden kişilerden olması ve bunların zorla çalıştırılmasıdır. Çalışma şartlarının ağırlığı, çalışma şartlarının uygunsuz olması, kısıtlı sosyal imkânlar, düşük ücret ve maden bölgesini terk etme yasağı gibi birçok uygulama çalışanları olumsuz yönde etkilemiş ve bunun doğal bir sonucu olarak maden üretimi de olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. Günümüzde hemen her sektörde çalışma şartları iyileştirilmiş olsa da madencilik sektöründe üretimin çalışan sağlığından daha önce gelmesi ne yazık ki madenci

kayıplarına sebep olmaktadır. Bu durumların engellenmesi için yasal mevzuata uyulması gerekmektedir.

Geçmişten günümüze doğru bakarken dikkat edilmesi gereken en önemli şeylerden biri de sahip olduğumuz madenler ile potansiyel madenlerimizdir. Geçmişte birçok maden yüzeysel olarak kontrol edilmiş, bazıları işletilmeye başlanmış ve daha sonra kapatılmış, bazıları da verimli olmayacakları gerekçesiyle hiç işletilmemiştir. Neredeyse tüm madencilik usullerinde, yüzyıl önceki madencilik işletmeciliği ile günümüzdeki madencilik işletmeciliği arasında teknik, güvenlik, lojistik, arama ve işleme gibi tüm konularda büyük farklılıklar vardır. Devlet başta olmak üzere, özel sektör firmalarının da yeni araştırma ve analiz tekniklerini kullanarak daha önce verimsiz olduğu gerekçesiyle kapatılmış olan madenleri tekrar araştırmasının müspet sonuçlar vereceği düşünülmektedir. İşsizliğin azaltılması, döviz girdisi sağlanması ve bunlara bağlı olarak ekonomik ve sosyal hayatı olumlu etkilemesi sebebiyle sektörün böyle bir çalışma içerisine girmesinin isabetli bir yaklaşım olacağı değerlendirilmektedir.

Madencilik endüstrisinde günümüze ilişkin en önemli öneri, madenlerin ve madencilerin tehlikelere karşı proaktif bir strateji ile korunması mecburiyetidir. Madenlerin korunmasından kasıt; madenlerin fiziksel olarak korunması ve maden üretimi yapılırken doğanın korunmasının yansısı, bu zenginliğin ülkemiz ve vatandaşlarımızın kullanımına sunulmasının garanti edilmesidir. Madencilerin korunmasında ise, maden emekçilerinin can emniyetinin sağlanmasıyla birlikte, oldukça zahmetli ve riskli olan bu endüstride madenci emek arzının sürdürülebilirliğini sağlamaktır.

Kaynakça

- Akgündüz, Ahmed. (1992). Osmanlı Hukukuna Giriş ve II Bayezid Devri Kanunnâmeleri Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri. İstanbul. Fey Vakfı Yayınları.
- Arıkan, Z. (1991). Osmanlı İmparatorluğunda İhracı Yasak Mallar (Memnu Meta). Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul 1991, 293-294.
- Ayaz, E. (2013). Sivas Yöresinin Karmaşık Jeolojik Yapısına Bağlı Olarak Gelişen Önemli Maden Yatakları ve MTA'nın Sivas Yöresindeki Yeni Bulguları. *MTA Doğal Kaynaklar ve Ekonomi Bülteni*, 16(13): 65-87.
- Ayaz, M.E. (2012), Sivas'ın Jeolojisi, Maden Potansiyeli, Jeotermal Enerji Kaynakları ve Değerlendirilme Durumları, *Maden Kenti Sivas Zirvesi-II Bildiriler Kitabı*, SivasValiliği,48-78, Sivas.
- Bayartan, M. (2008). XIX. Yüzyılda Osmanlı Madenlerinin Coğrafi Dağılışı. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 10(1): 137-155.
- Gençbay, B. ve Dinlen, İ. (2022). Madencilik Sektörüne Ait Temel Ekonomik Göstergeler. 10 Aralık 2022 tarihinde <https://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/bilgi-merkezi/maden-serisi/img/TEG2021.pdf> adresinden erişildi.
- İzbrak, R. (1945). Türkiyede Madencilik. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 3(2): 213-226.
- Kartalkanat, A. (1990). Osmanlılarda Madencilikle İlgili Yasal Düzenlemeler ve Madencilik Politikası. *Jeoloji Mühendisliği Dergisi*, 36: 65-71.
- Küçük, T. (2019). 3. Maden Çalıştayı İzmir'de Gerçekleştirildi. 10 Aralık 2022 tarihinde <https://www.petroturk.com/yenilenebilir-enerji-haberleri/3-maden-calistayi-izmirde-gerceklestirildi> adresinden erişildi.
- Öcal, Yaşar (2018). 19. Yüzyılda Osmanlı Madencilik Sektörünün Sorunları. *OTAM*, 44 /Güz 2018: 189-220.

- Özbay, R. D. (2003). 19. Yüzyılda Osmanlıda Devletin Emek İstihdamı [Yayımlanmamış Doktora Tezi] Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı. Konya.
- Özdingiş, Vicdan (2004), “Osmanlı Devrinde Madenler ve Madenlerin İşletilmesi”, Maden Mühendisleri Odası Dergisi, (67), ss. 41-42.
- Saylan, K. (2014). Gümüşhane: idari, sosyal ve ekonomik tarih (1850-1918). Gümüşhane Üniversitesi Yayınları.
- Taştekin, S. (2020). Osmanlı Maden Hukukunda “Taharri Hakkı” ve Maden Nizamnamelerindeki Tekâmülü. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5(2): 1003-1028.
- TDV Sözlüğü. (1995). *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt:11,111. İstanbul.
- Tızlak, F. (1996). XIX. Yüzyılın Ortalarında Osmanlı Maden Yatakları . *Bulleten*, 60(229): 703-718.
- Topkaya, M. ve Bircan, A. (1968). Türkiye Madencilığının Tarihçesi. *Bilimsel Madencilik Dergisi*, 7(3): 170-174.
- Turan, M. (2013). Madencilüğimizin Tarihsel Gelişimi. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 5, s.1324-1346. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yüksel ve Üner. (2019). Osmanlılar Devrinde Bir Maden Nasıl İşletilemez? Sivas Suşehri Geminbeli Simli Kurşun Örneği. *Her Yönüyle Sivas Kongresi'nin 100. Yılında Sivas Uluslararası Sempozyumu, Sivas, Türkiye. 25 - 27 Nisan 2019, cilt.1, ss.473-498*
- Yüksel, B. (2017). Çalışma İlişkilerine Yönelik İlk Düzenleme: Dilaver Paşa Nizamnamesi ve Çalışma Hayatına Etkileri. *İş ve Hayat*, 3(6): 155-178.
- Yüksel, H. (1997). *Osmanlı Döneminde Keban-Ergani Madenleri, 1776-1794 Tarihli Maden Emni Defteri*, Dilek Matbaası, Sivas.

Extended Summary

The mining industry, which has an indispensable place in the lives of people and societies, has been one of the most effective factors in achieving the level of technology and prosperity of developed countries throughout history. Although the mining sector contributes directly to the economy, it has a special importance due to the inputs it provides to other areas of the economy, especially the manufacturing sector. The high added value and employment creation capacity of the mining sector, as it is an activity mostly carried out in regions close to rural areas, prevents migration from rural to urban areas and accelerates regional development. Since the mining sector is a strategic field of study, it has always been tried to be kept under control by the states. The Ottoman State acted very sensitively on issues such as the operation of the mines extracted on its own territory, the use and export of the mined mines.

With the conquest of new lands, the borders of the Ottoman State expanded, and accordingly, the number and variety of mines owned by the state increased. In the periods when the understanding of production is not yet mature, the importance of mines is as much as the degree of meeting the needs. With the realization of the industrial revolution, the increase in the need for mineral products has further increased the need for the mining sector and its products. With the discovery of new continents and mines, the necessity of taking precautions in many issues such as the financial fluctuations experienced in the Ottoman State, the imbalances in mining production and demand, the development of new technologies and methods in mineral processing, the employment of qualified workforce has emerged.

Starting from the second half of the 19th century, the Ottoman State made various arrangements in the field of mining. In the last century, which was the worst period of the State-i Aliyya, no positive results could be obtained in the mining field, as in many other issues. In this period, the Ottoman State made some legal arrangements to meet the increasing mineral need, although legal arrangements were made on many issues such as ownership of mining lands, different mining operation methods, right to mine exploration, transfer of operating rights, and the rights of the state over production obtained from mines, the desired results were not realized. . In addition to the legislative shortcomings arising from the state, business concessionaires also contribute greatly to this result.

Mining has a very special position in the Ottoman State. The mines, which are managed by a "emîn of mining" or a "multezim", operate for the production of goods that people use daily, as well as war equipment of the state. For this reason, mines and miners are constantly protected by the state. While the state protected the mines against bandits in order to ensure the continuity of production, it also protected the miners financially and legally. In the enmity of a miner with another person, the judge is not the judges, but the mine trustee. This is a precaution taken to save time and not to stop mining production. When it comes to the economic protection of miners, issues such as not collecting some taxes from the miners, making payments to the miner families in need from the aid fund, increasing the daily wages given to the miners in times of economic depression or paying these daily wages as advances can be counted.

Although some measures have been taken to protect the miners, it is difficult to say that the miners are very satisfied with their working life. Because the people living in the settlements close to the mine could not have the right of choice and were forced to work in the mines. Along with this practice that restricts human freedom, factors such as long working hours, tiring work, and the high risk of work accidents have caused inefficiency in production.

One of the most important problems in the Ottoman mining sector is the processing of the raw mines and the process of obtaining ore. The depletion of forests in the vicinity where the wood used as fuel in the mines is supplied, is an alternative product, but the

transportation costs of lignite coal also make it difficult to process ore and cause costs to increase.

Even though the Ottoman State had to leave many underground resources after the land losses, there is still a rich mining potential in Anatolia today. The aim of this study is to raise awareness about the potential power we have and to review the activities in this strategically important sector in the light of past experiences.

Ek bilgiler

Çıkar çatışması bilgisi: Sorumlu yazarlar, çalışmada çıkar çatışması olmadığını kabul etmektedir.

Destek bilgisi: Çalışmada herhangi bir kuruluştan destek sağlanmamıştır.

Etik onay bilgisi: Çalışma, etik onay belgesi gerektirmemektedir.

Katkı oranı bilgisi: Yazarın katkı oranı %100 şeklindedir.